

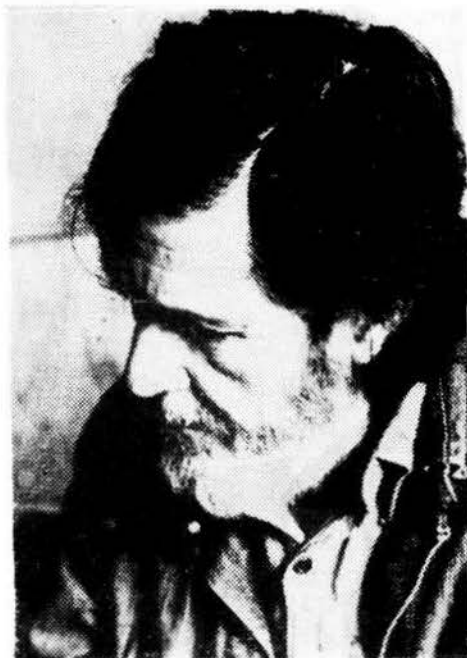
19 20

PROLOG

batušić: prve režije ive raića u zagrebu /
interview s kostom spaićem / šnajder:
umijeće režije / đuretić: biomehanika i
konstruktivizam mejerholdova teatra /
paro: teatar ožujak, 26—27 / osamljena
srca: vrtuljak ljubavi / peterlić: režija i
autorstvo filma / interview sa živojinom
pavlovićem / tadić: o režiji dokumentarca
gašparović: umijeće dramatizacije /
gligo: razgovor sa johnom cageom / o
scenografiji sa zvonkom lončarićem /
recenzije /

ŽIVOT KOJI POSTAJE

interview: nikša gligo

UMJETNOST

prolog 19, 20/129

Razgovor s Johnom Cageom vodio sam 9. svibnja 1972. godine u Bremenu. U međuvremenu je emitiran na III programu Radio-Zagreba i objavljen u »Melosu«, njemačkom časopisu za novu glazbu (1/73). Ovdje se prvi put objavljuje u cijelosti na našem jeziku.

Želio bih naglasiti da to uopće nije ni trebalo da bude neki interview, s pitanjima i odgovorima, nego naprosto razgovor tok kojega je zabilježen na magnetofonskoj vrpici. Kod prevođenja nastojao sam što je moguće

više sačuvati duh razgovora jer je, silom prilika, papir morao prešutjeti niz jezički neartikuliranih obojenja koja su tom razgovoru svakako dala ton. Recimo, fascinantna Cageov smijeh, s nebrojenim varijantama, zbog kojih je sasvim besmisleno u tekstu među zagradama navesti jednostavno (smijeh) kako se to obično čini.

Iza razgovora slijedi prijevod jedne reakcije na taj razgovor, reakcije koja je došla iz časopisa »Sovjetska muzika«, 9/73.

N. G.

— Kako biste reagirali da netko, za izvođenja Vaše glazbe, zaspe, više ili protestira? Da li bi Vas to povrijedilo, uvrijedilo, obeshrabrilo?

Ne! Svatko živi svoj život. I čak kada netko sluša, čini to na originalan način. Dakle, nema razloga da se uvrijedim jer svi smo mi, tako reći, mnoštvo različitih središta pa slušanje, kakvo jest da jest, ili neslušanje isto je tako jedno od središta kao što je to i moj glazbenički, skladateljski rad.

— A što je onda s uporabom i korištenjem masovnih medija? Ako se zalazete za složenost poruke, što očito proizlazi iz Vaše glazbe, nije li to u suprotnosti s jednodimenzionalnom orijentacijom poruke koju primamo masovnim medijima? Je li se nekada dogodilo da ste neke od masovnih medija koristili na način Vaše skladateljske tehnike (ili tehnika), tako da se

rezultat poklapao s Vašom idejom o »mnogstvu različitih središta«?

Ne! Znači da dolazim iz Sjedinjenih Američkih Država. A tamo su masovni mediji uglavnom povezani s komercijalnim interesima, recimo kada se radi o reklamiranju i sl. Zato za nas ne postoji gotovo nikakva mogućnost uključivanja u njih, osim ponekad iznimno, preko obrazovnih programa na televiziji. Nedavno sam napravio jedan takav polusatni televizijski program, koji je možda bio zanimljiv, ali ga je, zacijelo, vidio vrlo mali broj ljudi. Općenito govoreći, prilike da se nešto ozbiljnije napravi masovnim medijima gotovo su minimalne, osim ako to nije povezano s reklamom.

— A da imate slobodne ruke, da možete napraviti ono što želite, da masovni mediji nisu toliko uvjetovani, što biste onda napravili?

Nisam naročito spretan u odgovorima na uvjetna pitanja. Kad bi mi se pružila prilika da nešto takvo radim, vjerojatno bi mi se pojavila kakva ideja. No dok nisam u poziciji da nešto napravim, zaista ne bih mogao reći što bih radio. No, vidite, čini mi se da su masovni mediji danas ipak drukčiji nego što bi to mogli biti u dobroj budućnosti. Na isti je način i publiciranje glazbe danas različito od onog u dobrom društvu. Pod dobrim društvom podrazumijevam, recimo, situaciju u kojoj na primjer više neće biti saobraćajnih gužvi. Što se glazbe tiče, čini mi se da danas nemamo više izdavača nego što smo ih na primjer imali u XIX stoljeću. A broj stanovnika jako se povećao. I mnogo više ljudi danas piše glazbu nego u XIX stoljeću. Tako za mnoge od onih koji danas pišu glazbu nema gotovo nikakve mogućnosti da se ta njihova glazba čuje, objavi ili upotrijebi na bilo koji drugi način. Kada bismo tehnologiju, koju danas već imamo, koristili tako da svaka osoba može stupiti u kontakt s bilo kojom drugom osobom u smislu prezentiranja, izvođenja onoga što mu je na umu, no recimo: u smislu komuniciranja, mislim da bi to bilo mnogo bolje od načina na koji danas koristimo tu istu tehnologiju. Pritom naročito mislim na telefonični sistem koji omoguću-

je prenošenje tiskanog i grafičkog materijala na velike udaljenosti. Takva tehnološka mogućnost već postoji u SAD, ali nju koristi jedino industrija vladina administracija i vojska. Bilo bi za očekivanje da će se ona uskoro staviti na raspolaganje i civilima. Na taj bi se način jednostavnim okretanjem bročjanika (kao na telefonskom aparatu) moglo doći u posjed knjige ili glazbenog djela koje želimo, a zatim to djelo istog trenutka zamijeniti za nešto drugo, što nam je zatim potrebno. Na taj bi se način bibliotečni brojevi koristili kao telefonski brojevi. Drugim riječima, veselilo bi me da se masovni mediji usmjere prema proširivanju broja središta pa tako i prema obogaćivanju sredstava komunikacije.

— Znači li to da će glazba u budućnosti biti nešto poput vječno trajajuće glazbe, glazbe posvuda?

Da, i tom će se glazbom svatko baviti.

— Ali ako netko izvodi Vašu glazbu na način koji se potpuno razlikuje od Vaše začetne predodžbe, od Vaše, tako da kažem, skladateljske ideje, što biste o njemu mislili?

O, mislio bih da je to sjajno. U zenbudizmu, koji me već jako dugo zanima, postoji slijedeća priča: ako učenik postavi učitelju pitanje, učitelj mu odgovori, zatim učitelj postavi učeniku isto pitanje i od njega dobije isti odgovor, učenik će dobiti pljusku.

— Kako ste došli do zen-budizma? Nije li to možda bijeg od zapadne tradicije?

Dakle, to je bilo ovako: sredinom četrdesetih godina bio sam jako uznemiren, i to iz dva razloga: zbog osobnih razloga i zbog toga što nisam vidio ama baš nikakvu korisnu funkciju za glazbu, za pisanje glazbe na onakav način na koji sam je i ja sam tada pisao. Bio sam toliko uznemiren da sam pomišljao i na odlazak psihijatru. No, psihijatar kojeg sam posjetio rekao mi je da bi me mogao tako dobro smiriti da bih bio sigurno u stanju pisati

mnogo više glazbe nego što sam do sada pisao, a već sam ionako pisao previše. Tako se negdje istodobno dogodilo da sam čitao knjigu Aldousa Huxleya pod naslovom »Perennial Philosophy«. To je bila zbirka kratkih zapazanja ne samo istočnih nego i zapadnih učitelja, uključujući na primjer i Meistera Eckharta. Huxley je želio pokazati da su postojale neke ideje koje su se provlačile stoljećima i da su sve te ideje, makar su imale različit okus, zapravo govorile o jednoj te istoj stvari. I tako sam postupno počeo osjećati da na mene samoga najviše djeluje okus zena, onog zena koji se njegovao u Japanu, nakon što se razvio u Kini, po dolasku iz Indije. I kada sam došao do tog zaključka slučajno se dogodilo da je Suzuki iz Japana došao u New York da bi podučavao o zen-budizmu. Tri godine posjećivao sam njegova predavanja. Nakon toga nije mi više palo na pamet da odem psihijatru.

No, htio bih se vratiti na Vaše prvo zapazanje o čovjeku na koncertu koji je zaspao. To me sada podsjetilo na ovu haiku-pjesmu: »Spremajući se na počinak, mlatim rižu.« Što znači da netko spava, a netko mlati rižu.

— Mislite, svatko ima svoja prava — i ništa više?

Da, i svi mi takoreći radimo zajedno tako da onaj koji mlati rižu nema potrebe za spavanjem, a isto tako nema razloga da spavač pjeva.

— Da, ali ako smo ostavljeni vlastitoj slobodi, vlastitom izboru, sebi samima, a po prirodi nismo dobri nego zli, pa zloupotrijebimo prava koja Vi dajete...

— Jeste li čitali spise Mao Ce-Tunga? Da, u jednom od njih on kaže: »Moramo biti apsolutno uvjereni u dobrotu ljudske prirode.« A na Zapadu uvijek postoji tendencija da se vjeruje u zločestost ljudske prirode.

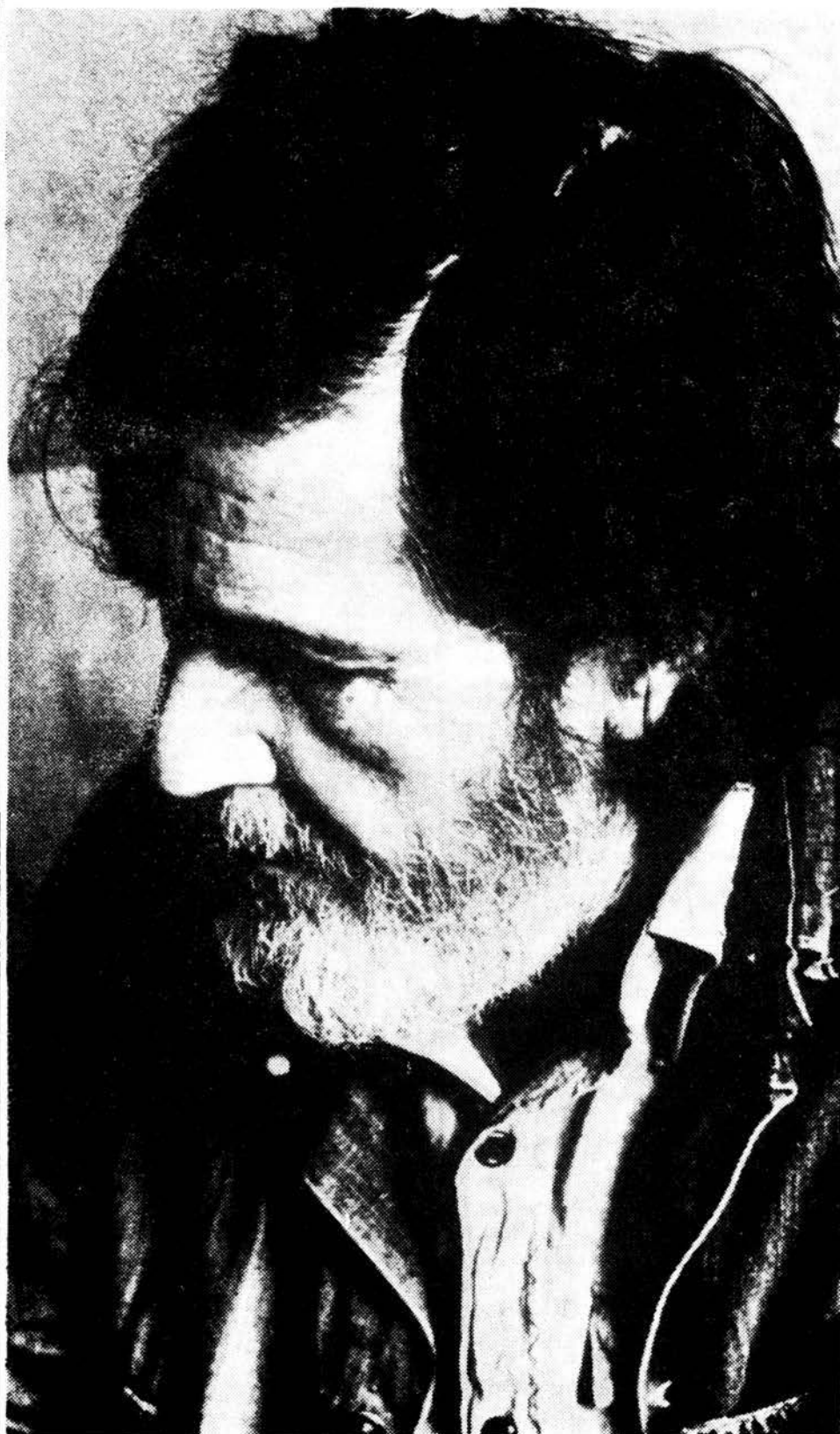
— Jeste li uvjereni u dobrotu ili u zločestost ljudske prirode?

— Osnovno je vjerovati u dobrotu ljudske prirode. I moramo djelovati kao da su ljudi dobri. A i nemamo nikakva razloga tvrditi da su zli.

— Što mislite pod tim, nemamo razloga tvrditi da su zli? A Hitler, drugi svjetski rat...

— Dakako, čim se u sve to uključuje sila, želja za profitom i slično, ispada da mi sami ljude učimo kako da budu zli. Ali, po prirodi su oni dobri. Shvaćate? Naprosto moramo promijeniti naš obrazovni sistem. U SAD se sve poduzima da bi se ljude učinilo što gorima. I to na primjer ide ovako: ako imate četrdesetoro djece, dajete im svima da čitaju istu knjigu. Mogli bi čitati četrdeset različitih knjiga, i to bi bilo krasno, ali umjesto toga im dajete samo jednu knjigu i svi je oni moraju pročitati. Zatim moraju položiti ispit, da bi se vidjelo tko je bolje shvatio tu knjigu. To odmah stvara zlu ljudsku prirodu. Jer, onaj koji je loše riješio svoj zadatak odmah pomišlja na to kako bi prepisao od onoga koji će zadatak riješiti dobro. Drugim riječima, on krade. A onaj koji je bio najbolji, odmah pomišlja na to kako bi još jednom mogao biti najbolji, i na taj način stvaramo društvo koje nije zlo po prirodi nego ga se naprosto učilo da bude zlo. Ja čak mislim da je začuđujuće koliko su ljudi uopće dobri uz takav odgoj.

U New Yorku, gdje je promet očajan, zrak zaudara, hrana, kava, sve je loše, ulice djeluju tako deprimirajuće, kada uđete u taksi jadni vozač je obično sav izvan sebe. Jednom sam naletio na vozača koji je sve psovao, svakoga optuživao, bio je pun gnjeva prema svakome. No ja sam jednostavno ostao miran, nisam odgovarao na njegova pitanja i provokacije, nisam se uopće s njim upuštao u razgovor. I uskoro je on počeo mijenjati svoje nazore, zahvaljujući mom miru čak je počeo govoriti i sasvim lijepe stvari o svijetu oko njega.

FIRStun h We go about to find solitudE AND SILENCE BUTCherThe evening
 wind is heard conversing with you scratching THE FLOORlike break the
 ns ofwith the first note byt to flow and swell the general quire begwhic
 n their young ears detectin itend quite inaudible aT ANY DISTANCE
 C N Ver r andreturn to it in your thought perfect thermometers, h
 ygrometers, and barometers ch s some well-known march thisof the no
 te, whittichee ing thethe sione lat regular intervals for a long time
 st ts should say whistle, if one could whistle for the notess some not
 es, then perfect warblesom THECH ORMERman sicker ingm SPRingbob
 the terin r in Theyi t ed to oss tw wings maypul TheyWilhourwh o b
 h e Theynothmonthssongtphrtee the ie th e e ph r he tck toprii fi
 bth ed t i rth a days heardcuckoo theyboyschatteringupthreesee t
 cheese this the almost forgotten soundsoundslumberous sound so exp
 anded being life off but is heard distinctly throughout it still tothe s
 lower measure and often and ofTEN ANDA SPRinglike and exhilarating
 sound of which the echo is the best sort of glorifying going today
 itto change its posiTionsometimes a loud crackon inthis early breathing
 in the dawn ThisThis breathing of chip-birds soundschip-birds ear How fu
 ll the air of sound! They stood, hearing wind and water They rks p s
 strike earwe Hip-yOU, HE-he-he-he It was long beFORE THE jingle comes
 I hear a robin singing before sunset song jingle comes up, soon TO SP
 ingoo We hear which we do wThis is facto vit chit chit char weeter
 char tee chu vit chit chit charWEETER CHAR TEE CHULiter gain th
 e of werefoxThe Hear ored withsinger morn is extent inwith my dis when t
 hein end are Heard sweets frog'sdoes the One God's breath ALDSOR VI
 RTueitsvireopreciselytheand herthelast eye is sun nowon Nearifand hea
 r He hemsquirrelthezon toup downhere herenine-o'clock wicheR WICher w
 hicher wich heard the hooting ofwth that she has been elevated t A
 DAY LIKE This rd and uttering a faint chipmournful, martial and eff
 eminateis dissolved g as the sound of a far-off glorious life oas thoug
 h they dwelt in the depths aseem to be hushed rt to a slow music e
 that chiefly distinguishes this season ewhich the murmer has agitated l
 to a strange mad priestessh in such rolling places i eh but bellowing
 from time to timet t y than the vite and twittering a day or two h a

hadthinks companiondisguiseTheas so the readand
 daywarblersandifMarHarmonyIng readus beas as
 meltHe ipickerel timesIt is life within life, i
 n concentric spheresmy pden they give no evide
 nce they have heard ITCT HE attaches impor
 tance to the actual worldtheir So there is some
 thing in the music t uShe were 'child eorthe
 wind is not quite agreeable It prevents your he
 aring Two are steadily singing, as if conten
 ding th It will COME UP SWEET FROM the mea
 dowsorh We can forego the advantages of citiesc
 lose There is a lower, hoarser, squIRMING, S
 CREwing croak roundprb rne It or it may be i
 n the shutter andBeginning slowly, the beat s
 ounds faster and fasterIt is to the ear as
 sharpest fifeethe un s It is as palpable as th
 E NOTE H HEard a smart tche-day-day-dayWe h
 eard close to our ears I had heard them furth
 er at first ndAA kingfisher with his crack,-
 cr-r-r-rackThus the spaces of the air are fille
 dfor music all Vienna cannot serve them more
 e seems to be singing across the streamBesid
 e, sounds are more distinctly hearda i in Any p
 lace at all for music is very good thrill Such
 vibrating music would thrill them to deaththoug
 hting theety All these sounds dispose our minds
 to serenity astwfk tp hear one warbleMen danc
 e to it, ring and vibratewhere there is an e
 mpty chamber underneathourdiesr It dies away as
 soon as uttered diessof awakened naturemAKE S
 Easonwhen the Euterpeans drive through He
 hears it in the softened air some grains which
 stir within you ad siNG A LITTLE While ey T
 hey hear the croaking frogs at 9:00 P. M.
 dow tremble, imagining the worsttheof his appro
 achmter while they sit by the spring! th hispa
 and seemed to proceed from the woodlar ot r
 lThat noble strain he uTters that came with HIM
 HEBY THE CHARACTERof that single strain in e
 very horizon e Is it not the R. palustris?O
 rpheus Hear a slight snoring of frogS ON THE
 BARED meadowsmore known by the distance W

— Dakle, to je tip obrazovanja koje
 biste Vi preporučili?

— Njega je preporučio Thoreau, nje
 ga je preporučio Gandhi, njega je
 preporučio i Martin Luther King. Nje
 ga su provodili i Danci u svom otporu
 Hitleru. To je ono što se obično na
 ziva »pasivni otpor«.

— Vratio bih se još jednom ljudskoj
 prirodi, dobroj ili zloj. Spominjali ste
 Mao Ce-Tunga. A znate li da je on, u
 doba tzv. »kulturne revolucije«, pri
 siljavao sve ljude da rade jedan te is
 ti posao, da obrađuje polja, opkopa
 vaju njive, skupljaju jabuke itd., pre
 mda po logici svoje profesije to nika
 da nisu trebali raditi. Ne čini li Vam
 se da takav potez umanjuje opravda
 nost Vaše čvrste vjere u pravilnost
 Maovih ideja kada ste se na njh po
 zvali da biste dokazali da moramo vje
 rovati u dobrotu ljudske prirode?

— Naravno, nadamo se uvijek u dru
 štvne promjene koje ne bi trebale
 proizvesti patnju, ali izgleda da do
 takvog pravog načina još nismo došli.
 Ali, u budućnosti moramo djelovati s
 nadom da će se promjene koje pred
 lažemo svakako zgoditi sa što manje
 patnje.

Čini mi se da znamo jako malo o ono
 me što se stvarno događalo u Kini,
 da li se ubijalo ili ne. Mnogi tvrde da
 ubijanja uopće nije bilo, nego da se
 jednostavno radilo o tzv. javnom os
 ramoćenju. Mislim da je najefektnija
 akcija u mijenjanju Kine ostvarena
 dugim Maovim maršem u kojem je on,
 umjesto da napadne neprijatelja, po
 duzeo dugo povlačenje. I s tim povla
 čenjem postao je prijatelj seljaka, on
 je s njima živio, a nije ih ni na šta
 prisiljavao. I ne sam, nego sa svojim
 vojnicima koji se nisu borili nego su
 se povlačili.

Ono što bih ja želio u društvenim pro
 mjenama bila bi mješavina kineskih
 postupaka s nekima od prijedloga
 Buckminstera Fullera. Drugim riječi
 ma, i kod Fullera i kod Maoa vidimo
 da je svijest shvatila prirodu proble
 ma i da traži rješenje. U Fullerovom

slučaju rješenje uopće nije političko nego je čisto utilitarno. U Maovu slučaju ono je još uvijek političko. Želio bih da imamo apolitičku promjenu s praktičkom anarhijom kao rezultatom.

— Znači li to da ste apolitični?

— Dakle, smatram da sam anarhist. A i sam Mao, dok je bio mlađi, povezivao se s anarhističkom mišlju. No, zbog zahtjeva koje je postavljala politička situacija, našao se uključen u političku promjenu.

— Vaše mi se glazbeno djelovanje može činiti anarhijom, premda ste Vi sami apsolutno uvjereni da je to savršeno utvrđeni red. Navedimo primjer! Kada Vi i David Tudor izvodite svoju glazbu (mislim, Cageovu i Tudorovu glazbu zajedno), Vaše djelovanje se slušatelju zaista može učiniti kao anarhija, premda tu mora postojati neka vrsta neanarhičnog, dogovarajućeg odnosa prema Davidu Tudoru kao Vašem suizvođaču usprkos činjenici da su komadi zamišljeni kao potpuno neovisni jedan o drugom. (Ovaj dio razgovora izravno se odnosi na simultanu izvedbu Cageovog »Mureau« i Tudorovog »Rainforest« na festivalu PRO MUSICA NOVA u Bremen, 5. svibnja 1972. — op. N. G.) — A, to je vrlo jednostavan primjer anarhije. Nas dvojica smo zaista radili zajedno, ali sasvim neovisno jedan o drugom. Nisam rekao Davidu što da radi, niti je on meni rekao što da radim, a ipak je sve ono što je bilo tko od nas napravio potpuno odgovaralo onome što je drugi radio u tom istom trenutku.

— Znači li to da Vaša anarhija pretpostavlja komunikaciju bez prethodnog odgovora ili pak komunikaciju bez fiksiranih kodova percepcije?

— Točno! Čim smo u stanju djelovati i raditi bez stega, čim imamo ono što nam je potrebno mislim da imamo naprosto sve što nam je potrebno. Ne trebaju nam zakoni koji nam nalažu da ovo ne radimo nego da radimo nešto posebno, nešto različito. Thoreau

je rekao da je jedini razlog zbog kojeg treba imati zakone i vlade u tome da se dvojicu Iraca spriječi da se na ulici potuku. Bilo bi mi mnogo draže da tu i tamo imamo poneko ubojstvo umjesto onog prokletog rata u Vijetnamu. I kada bi ta ubojstva još mogla biti ubojstva iz strasti a ne hladna, nekorisna ubojstva koja uglavnom danas imamo. Mi zapravo imamo ono što biste vi možda nazvali ubojstvo masovnim medijima.

— Nemate ni lijep glas ni izrađenu tehniku pjevanja. Pripada li također Vaša želja za pjevanjem, usprkos svemu tome, Vašem djelovanju praktičkog anarhista?

— Da. Uživam pjevati stoga jer su me u Americi uvijek učili da nemam glasa. I tek sam u tridesetpetoj godini shvatio da imam glas i da je taj glas štoviše različit od svih drugih, jer je to naprosto moj glas. Uživam pokazati kako netko tko nema glasa može pjevati. Nadam se da će ljudi konačno zaključiti kako svi imaju glasa.

— Što mislite o McLuhanu i njegovim teorijama?

— Vrlo sam mu odan. Istražio je mnoge aspekte života u XX stoljeću i došao do pogleda koji potkrjepljuju pogled pjesnika, slikara, i glazbenika u današnjem društvu, stvari koje smo mi mutno nazreli, na kojima smo radili, ali ih nikada nismo izriječno formulirali. A on je sve te stvari razjasnio. Njegov mozak radi na osobit način. Mislim da se ponekad nađe na stajalištima koja se odmah ne mogu nazrijeti kao korisna. A nedugo zatim dogodi se da ta stajališta odgovaraju zapažanjima umjetnika.

— Makar to nismo do sada jasno rekli, kao da smo zaključili da stroga, institucionalna organizacija današnjeg svijeta djeluje strahovito jednodimenzionalno, ograničavajuće. Mislim da je to i razlog što ste se izjasnili kao praktički anarhist. Postoji li ipak nešto pozitivno i korisno u raznim oblicima institucionalnih ograničenja koja nam se nameću?

— Ne! Mislim da nam je apsolutno potrebna deinstitucionalizacija. To osjeća sve veći i veći broj ljudi. Mislim da svatko od nas treba da bude svoja vlastita institucija. I da sebe osjeća kao dio cijelog svijeta, cijelog čovječanstva i cijele prirode. Počinjemo osjećati da će sve propasti ako to ne napravimo. U SAD je to tako jasno. Naši gradovi su tako razbijeni i zrak je očajan, isto tako hrana, voda, sve. Ljudi počinju razmišljati na temeljiti način pa tako vide da su institucije njihove probleme riješile na progresan način.

— Prihvaćaju li ti ljudi u SAD zbog toga Vašu glazbu drukčije nego ljudi u Evropi?

— Mislim da nije važno prihvaćaju li moju glazbu ili ne. No glazba moderne prirode u SAD uglavnom se ograničava na mlade ljude na sveučilištima. Dok u Evropi ona kao da želi postati aspekt specijaliziranih festivala po kojima se uvijek klati ista grupa ljudi.

— Dakle, znači institucionalno?

— Da.

— A u Americi je deinstitucionalizirana?

— Ne, ali je u Americi to druga institucija. Ona je još uvijek u obrazovnom sistemu. Jedina prednost u Americi je ta što slušateljstvo, najvećim dijelom studenti, nije još uključeno u zaganje sredstava za život tako da još nije dio kapitalističkog društva.

— Posljednjih nekoliko godina svjedoci smo ponovnog prihvaćanja Vaše glazbe na nov, svjež način, s novim pozitivnim impulsima.

— Ne mislim da je to moja glazba. Mislim da je to više agregat ideja.

— Mislim, Vaša glazba, Vaš način života, sve što tome pripada.

— Mislim da... No, ne znam što mislim, želim svim ljudima dobro i, ka-

ko sam već rekao, polažem nade u praktičku anarhiju.

— **Povjerujete li ponekad u svoju glazbu kao u nadu za deinstitucionaliziranu budućnost, u budućnost deinstitucionaliziranog društva?**

— Nadam se da ona to jest, ali nisam siguran da je to na koristan način.

— **Zašto ne?**

— Zato što u vlastitom slučaju znam da sebe mogu promijeniti onim što radim u glazbi, da mogu postati različita osoba. Moja se svijest može promijeniti. Moje razmišljanje o zvukovima i moja iskustva sa zvukovima dobrano su se promijenili načinom na koji ja pravim glazbu. A promjena koja se zgodila sastoji se u tome što, umjesto da o glazbi ovisim kao o ekspresiji ideja ili o osjećajnom iskustvu, svoj najveći akustički, estetički užitak nalazim jednostavno u zvukovima koji me okružuju. Tako ja na-prosto nemam nikakve potrebe ni za glazbom drugih ljudi, a bogme ni za svojom vlastitom glazbom. Sretniji sam bez ikakve glazbe. A jedini razlog zbog kojeg je i dalje pravim je taj što to ljudi od mene traže.

Dakle, s obzirom na promjene koje su se u mojoj svijesti dogodile u odnosu na glazbu, a pošto se slažem s McLuhanom kada kaže da je cijelo društvo produžetak središnjeg živčanog sustava, mogao bih se ponadati da će se svjetski um, čiji smo svi mi dio, promijeniti. No nisam siguran da bi se ta promjena mogla dogoditi kao rezultat glazbe.

— **Kao rezultat čega drugog?**

— Mislim da u ovom trenutku moramo biti zahvalni promjenama u Kini i moramo poduzeti svaki napor da se izmijeni odnos između prirodnih izvora i ljudskih potreba, u smislu Fullerovom. Rješenja ta dva svjetska problema meni se osobno čine mnogo efektivnijima nego bilo što što bi mogla poduzeti glazba jer sam mnogo puta primijetio da ljudi mogu na koncert doći glupi i s njega otići glupi.

— **Da, čini se da je ljudska priroda opet problem?**

— Ne, ne mislim tako. Vratimo se taksi-vozaču. Osoba koja je suzdržana, povučena i mirna, kao što sam ja bio u taksiju, imala je ipak stanovita utjecaja na vozačevu svijest. Samim mirom i ničim više! A ako vozač ode na koncert, kakav je efekt? Recimo da je glazba u dubokom smislu primjer za praktičku anarhiju. Ali vozač to ne zna i ne postoji za njega način da to dozna. Recimo da mu je netko rekao. I onda počne koncert. Čini mi se da bi i dalje bio srdit. Čak i da mu se kaže. On to ne bi shvatio.

— **Što biste radili da ljudi od Vas ne traže da pravite glazbu?**

— Možda se moramo vratiti do moje skladbe s tišinom. Implicitno je u toj skladbi, koja se zove 4'33" i ima tri stavka, da njeni stavci mogu biti i bilo kojeg drugog trajanja. Čini mi se da je ono što trebamo danas na području glazbe vrlo dugo izvođenje tog djela. To je na neki način ispunjenje mojih obveza prema drugim ljudima. Želio sam pokazati da je glazba i ono što radimo kao da to nije glazba.

— **Smatrate li da je na neki način sve glazba?**

— Da, ali je pitanje da li su nam otvorene uši.

— **Neki kažu da se glazba sluša mnogo bolje duhom nego li ušima. Ne znači li to da moramo slušati jedino duhom, a ušima uopće ne?**

— Koja je razlika u tome? Jednom sam razgovarao s jednim japanskim filozofom koji je također bio estetičar pa sam mu dugo pričao o slušanju ušima. To je ako se ne varam, bilo 1964. godine. Na kraju je on vrlo kratko komentirao ono o čemu sam mu ja satima pričao: »Morate shvatiti da čujete i svojim stopalima.« I onda sam, za divno čudo, slučajno otišao u jednu reverberacijsku komoru u okolici Londona, nekoliko godina kasnije. Tamo

sam mogao čuti vrlo niske frekvencije pri jako visokoj amplitudi. Čudan je to osjećaj, rijedak, osim toga. Nemamo često priliku čuti niske jake zvukove, a ja sam se eto na sreću našao u toj komori. Ostali su odmah izlazili, jer su ih zvukovi jako uznemirili. A ja sam ostao i stalno sam zahtijevao da se zvukovi sve više i više pojačavaju dok se na kraju nisam osjećao kao da me netko masira. Bilo je divno.

— **Recite nam nekoliko riječi o Vašem sadašnjem bavljenju mezostikama.**

— Uzmem neko ime kao neku vrst prisile, discipline. Prvi stih mora u sebi sadržavati prvo slovo tog imena ali ne smije sadržavati drugo slovo. Ono se mora pojaviti u drugom stihu. Dakle, stihove mogu pisati ili po nekoj sintaktičkoj ideji, kao što je to slučaj s mezostikama na ime Marcela Duchampa, ili pak po operacijama sa slučajem, kao što je to slučaj s mezostikama na ime Merce Cunninghama. Tu sam operacije sa slučajem primijenio na Merceovu knjigu o koreografiji i na tridesettri knjige iz njegove biblioteke koje su mu pomagale u radu na plesu. Tako u njima, kada ih čitate, makar sintaktički nemaju nikakvog smisla, sam besmisao postaje neka vrsta plesa.

— **Zašto pišete te mezostike?**

— Pitanje zašto radimo ono što radimo vrlo je čudno. Mislim da radimo ono što radimo zato što smo dobro spavali i, kada se probudimo, puni smo energije. Odmah tražimo što bismo radili i kad nešto nađemo to i radimo.

— **Nije li Vaše bavljenje mezostikama neka vrsta »splendid isolationa«?**

— Ne, to je posljedica mog sadašnjeg bavljenja jezikom. Vidite, jezik kontrolira naše mišljenje pa ako promijenimo jezik za vjerovati je da će se i mišljenje promijeniti. Zapazio sam da se jezik mijenja po čitavu svijetu. Prvotno je bilo govora o esperantu, no moje je mišljenje da je esperanto pre-više lokaliziran jer se koristi sam ev-

John Cage: Mushroom Book, jedna od litografija (surađnik na litografijama Lois Long), objavljeno u knjizi »M«, Wesleyan University Press, Middletown, Conn., 1973, str. 150.

— Radi toga se vraćam Thoreauu i Fulleru. Ali problem je ipak toliko složen da je vrlo teško znati što bi bilo rješenje. Kako izvršiti promjenu bez sile? Fullerove su sugestije, međutim, postale vrlo važne.

— Možete li navesti njegove sugestije?

— Fuller naglašava da je na početku ovog stoljeća vrlo mali broj ljudi imao ono što je bilo potrebno za normalan život. Sada međutim oko 47 ili 48% imaju ono što im je potrebno. Fuller crta grafikone, kao oni koji se bave statistikom. Ukazuje na to da krivulja u ovom času pokazuje da prolazimo kroz kritični period, kada 50% ima ono što je potrebno a ostalih 50% još nema. Dakle, ako se tako nastavi, sasvim je sigurno da će jednom svi ljudi imati ono što im je potrebno, pa više neće biti razloga da se posuže za silom, kako bi se otelo nešto od onih koji ništa nemaju.

— No, moguće je da će ljudi materijalno uvijek željeti sve više i više?

— A to je ono što kaže Mao. Mislim da se mora pronaći zajednički nazivnik između onih koji se, kao Mao, oslanjaju na silu i onih, kao Fuller koji vjeruju u ispravnost materijalnog posjedovanja. Vidite, Fuller kao i Mao vjeruje u dobrotu ljudske prirode i on misli da ljude čini zlima to što nemaju sve ono što trebaju. Kada bi imali ono što im je potrebno, bili bi manje sebični nego što su onda kada nemaju sve što im je potrebno. Nešto slično sam zapazio i kod našeg Mikološkog društva u New Yorku, kojemu sam ja bio jedan od utemeljitelja. Kada je vrijeme suho i nema mnogo gljiva ljudi su vrlo tajanstveni i sebični, nikome ne žele reći da su nešto našli, traže vrlo povučeno. A kada je vrijeme vlažno i ima mnogo gljiva oni postaju krajnje nesebični i ljubazni i čak poklanjaju gljive.

Također sam primijetio i kod sebe da, pošto imam sve ono što mi je potrebno, kada šetam po našim velikim robnim kućama u New Yorku, ne mogu pronaći ništa što bih mogao zaželiti.

— Ali postoji mišljenje da u društvima s visokim materijalnim standardom života potrebe za promjenom i napretkom postaju sve manje i manje. Hoće li takvo društvo postati žrtvom vlastitog samozadovoljstva?

— Ne bih se složio. Mislim da u SAD postoji jak i snažan revolucionarni duh, koji postaje sve veći i veći. Također mi se čini da s porastom broja stanovnika možemo očekivati da će velika većina tako reći postati mlađa, naime dob, prosječna dob će se smanjiti. I kada se ta prosječna dob nađe recimo na studentskoj dobi, moglo bi biti mnogo krasnih promjena, jer već i današnji studenti nisu uopće članovi sebičnog društva, oni to postaju tek kasnije, silom prilika. Vidite, ruska revolucija bazirala se na radniku, kineska revolucija bazirala se na seljaku. Pitanje je na kome će počivati američka revolucija. Trebala bi to biti najveća masa ljudi. Bilo bi krasno kada bi to bili studenti.

— Dakle, uglavnom se slažete sa studentskim pokretom 1968?

— Da, ali studenti tada nisu tehnologiju uzeli suviše ozbiljno. Mislim da je to jedina poteškoća. Revolucionarni studentski kongres na sveučilištu u Cornellu zamolio me da sudjelujem u jednoj njihovoj manifestaciji koja se kasnije pretvorila u neki festival predavanja, ako se tako može reći. Tamo sam trebao telefonirati u centralni ured Organizacionog komiteta i to nisam mogao učiniti jer naprosto nisu imali dovoljan broj telefona. A i sama organizacija bila je prilično bijedna. Nije bila utilitarna, primjerena vlastitim namjerama.

— Da li ste imali nekog kontakta s vođama studentskog pokreta kada ste 1970. bili u Parizu?

— Došli su neki od njih u Musicircus ali nisam imao osobnog kontakta.

— Jednom ste napisali da suvremena glazba nije glazba prošlosti ili budućnosti, nego baš glazba sadašnjosti,

ovdje i sada, baš ovog trenutka. Da li biste htjeli ponovno interpretirati tu misao s obzirom ne sve što smo do sada rekli, a s posebnim obzirom na »ovaj sadašnji trenutak«?

— Vidite. Kada sam to pisao mislio sam u okvirima individualne promjene, a sada mislim u okvirima društvene promjene. Da vam pokažem moj najnoviji tekst. Zove se »Mushroom Book«. (Tekst je u međuvremenu objavljen u Cageovoj najnoviji knjizi pod naslovom »M« koja je izašla 1973. godine. — op. N. G.). Oдавно već želim napisati knjigu o gljivama, a često sam puta ustvrdio da ona ne bi bila interesantna kada bih se koncentrirao samo na gljive. Umjesto toga jednostavno sam popisao sve stvari koje me zanimaju. Na primjer: priče o gljivama, izvaci iz knjiga o gljivama, bilješke o traženju gljiva, izvaci iz Thoreauovog dnevnika koji se odnose na gljive, izvaci iz Thoreauovog dnevnika o bilo čemu, bilješke o životu i umjetnosti, o umjetnosti i životu, o životu i životu, ili umjetnosti i umjetnosti. Kada kažem o životu i umjetnosti, onda mislim na život koji postaje umjetnost i mislim na Fullera... Kada je život život onda o tome mislim kao Richard Nixon, kada je umjetnost umjetnost onda mislim na Bouleza. Dakle, da nastavimo s popisom: zen, ono što sam tog trenutka čitao, kuhanje, kupnja, recepti, igre, šah, glazbeni rukopisi, karte, karte za traženje gljiva ili karte za putovanje po Evropi, prijatelji...

— Što je s prijateljima?

— Ha, postajemo naročito odani ljudima koji ostaju tajanstveni. ... Pronalazak, ja sam sin pronalazača i ono što me zanima je može li glazba ili bilo što drugo nešto otkriti, pronaći, onda projekti, stvari, planovi koje posjedujem za svoju aktivnost, još k tome pisanje bez sintakse o čemu smo već govorili, pisanje mezostika, i tako, mislim da je to sve. E, i tada sam sve to predao I — Chingu (drevna kineska knjiga proročanstva, op. N. G.) i ustanovio o kojima od svih tih stvari moram govoriti i koliko riječi za to tre-

bam upotrijebiti. I tako sam napisao »Mushroom Book«. Da, i konačni zaključak u toj knjizi je ono o čemu ste Vi prije govorili:

Kama — ljepota je Kama. U indijskoj filozofiji postoje četiri stvari: **Artha**, to je praktičnost, utilitarne stvari, Buckminster Fuller, **Kama** je umjetnost koja, usput rečeno, uključuje i seks, drugim riječima to je život osjetila, ne duha, nego uha i stopala. **Dharma** je istina, kao filozofija i podjela stvari na dobre i loše, istinite i lažne i tako dalje. **Moksha** je oslobođenje ili praktična anarhija. Thoreau je rekao: »Da i ne su laži.« Što znači, Dharma je laž. Jedini istinski odgovor poslužiti će nam da se sve stvari beskrajno oslobode, a to je Moksha.

Dakle, kažem dalje ovdje, u knjizi: Kama je u pokretu, ona se kreće, kako prema Arthi, tako i prema Dharma. Neće više ostati s osjetilima, mora postati utilitarna ili mora postati istinska jer je svjetska situacija toliko hitna. Da se nije pomakla, ostali bismo s ekspertizama, s Boulezom na primjer. Baš dodikom zbiva se ljubav. To je osnovno za Kamu. To bi značilo da ne morate imati seksualni odnos, dovoljno je da se dodirujete. Ali taj dodir mora postati istinski i utilitaran. A onda Moksha, mislim, nakon tog doći ćemo do Mokshe.

Nakon što je sve to napravio, Fuller je primijetio da je njegova kupola prekrasna.

